

8. Трудове право; право соціального забезпечення

Шлапко Т. В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права

Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

м. Суми, Україна

ЗНАЧЕННЯ СТРАХОВОГО СТАЖУ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ ЗА СОЛІДАРНОЮ СИСТЕМОЮ

Страховий стаж відіграє значну роль у реалізації права на пенсію по інвалідності, його наявність є однією з умов призначення пенсії особам зі статусом інваліда, він враховується при обчисленні пенсії за віком, з якої потім обчислюється пенсія по інвалідності. У найновіших дослідженнях такий стаж розглядається як соціальна, економічна та правова категорія, а, зокрема, О. Л. Кучмою визначено та досліджено основні юридичні ознаки страхового стажу.

Страховий стаж обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку, а за періоди до впровадження системи персоніфікованого обліку – на підставі документів та в порядку, визначеному ст. 56 Закону України «Про пенсійне забезпечення» [1]. Позитивом є те, що ч. 4 ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2] встановлює правило щодо зарахування до страхового стажу для призначення пенсії в порядку і на умовах, передбачених раніше діючим законодавством, періодів трудової діяльності й інших періодів, які враховувалися до стажу роботи до 1 січня 2004 року. Пільги щодо обчислення стажу роботи на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за списком № 1 [3] збережені щодо стажу роботи і після 1 січня 2004 року. Так, відповідно до абз. 6 ч. 3 ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» за кожний повний рік стажу такої роботи до страхового стажу додатково зараховується по одному року.

Виключення з нормативу наявності обов'язкового стажу стосується випадків, якщо інвалідність настала в період проходження строкової військової служби або внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), у особи, яка звернулася за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року. В такому разі пенсія по інвалідності призначається особі незалежно від наявності страхового стажу.

Необхідно також відмітити, що вищезгаданим Законом визначено механізм обчислення та сплати страхових внесків на пенсійне страхування. Крім того, визначено термін «мінімальний страховий внесок». Якщо страховий внесок менший за розмір мінімального, дозволяється самостійно здійснити доплату, щоб загальна сума коштів була не меншою, ніж мінімальний страховий внесок, тоді відповідно до ч. 3 ст. 24 цього Закону до страхового стажу зарахуються не повністю відпрацьовані місяці як повні. У випадку недоплати період страхового стажу зменшується пропорційно до співвідношення фактично сплачених страхових внесків за відповідний місяць до його мінімального розміру.

У цьому аспекті слід згадати про невідгідне становище фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які працювали до 1 липня 2000 року на підприємствах, в установах, організаціях за трудовим договором і, відповідно, за яких основна сума внесків до Пенсійного фонду України покладалася на роботодавців, а після 1 липня 2000 року забезпечували себе роботою самостійно. З 1 січня 2011 року фізичних осіб – підприємців, у тому числі тих, які обрали спрощену систему оподаткування, ч. 1 ст. 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4] визнано платниками єдиного внеску, який відповідно до ч. 5 ст. 8 сплачується у розмірі 22% до визначеної п.п. 2, 3 ч. 1 ст. 7 цього Закону бази нарахування єдиного внеску, але при цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску. Таким чином, якщо

сума єдиного внеску менша суми мінімального страхового внеску, то платник зобов'язаний доплатити різницю, чого не було встановлено до 1 січня 2011 року. Негативною тенденцією є те, що така недоплата, яка систематично виникала у особи до 1 січня 2011 року, сприяла врахуванню меншої кількості днів страхового стажу, і як наслідок – негативно вплине і на розмір пенсії.

Законодавець до визначення страхового стажу, необхідного для призначення пенсії по інвалідності, застосовує диференційований підхід. Так, відповідно до ст. 32 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» страховий стаж, необхідний для призначення пенсії по інвалідності і який повинен бути наявним на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією, залежить від групи інвалідності та віку особи. В науці існує думка про доцільність такого поділу [5, с. 155].

Дійсно, ступінь втрати здоров'я, що спричиняє обмеження однієї чи декількох категорій життєдіяльності, буде суттєво відрізнятися у осіб з інвалідністю I групи порівняно з особами, яким встановлено II чи то III групу інвалідності, тим більше, що така позиція ґрунтується на одному із принципів права пенсійного забезпечення в Україні – принципу диференціації видів, умов і рівня пенсійного забезпечення. Основною метою диференціації є призначення пенсії в залежності від тих чи інших життєвих обставин. Принцип диференціації у пенсійному забезпеченні інвалідів полягає у встановленні особливих умов та рівня їх забезпечення, при цьому враховується не тільки тяжкість інвалідності та причини її настання, а й в тому числі вік та набута на той час тривалість страхового стажу, розмір попереднього заробітку, характер і умови трудової діяльності, категорії інвалідів. Але з цього приводу зауважимо, що встановлення пенсійним законодавством різних вимог до страхового стажу ще й всередині суб'єктів пенсійних відносин по інвалідності призвело до порушення принципу незменшуваності змісту та обсягу права на пенсію при прийнятті нових законів, що впливає з конституційної норми ст. 22, яка проголошує, що права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією України, гарантуються і не можуть бути скасовані, при прийнятті

нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Хоча за даним принципом особи повинні бути впевнені, що їх право на пенсію не буде скорочено. А за новими нормами згаданого Закону, наприклад, для інвалідів I групи від 29 років до досягнення особою 31 року включно необхідний стаж 3 роки; а для інвалідів II та III груп – вже 4 роки. Отже, диференціація повинна мати певні межі.

Розмежування вимог до страхового стажу для осіб, яким встановлена I група інвалідності, та для осіб, яким встановлена II і III групи інвалідності, на нашу думку, є не досить доцільним і з точки зору соціальної справедливості, оскільки настання такого соціального ризику, як інвалідність, можливе в будь-який час, і саме з цього моменту починаються негативні наслідки для життєдіяльності особи, а страховий стаж при призначенні пенсії враховується на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією. У даному контексті справедливість досягається встановленням розміру пенсії в залежності від групи інвалідності.

Страховий стаж впливає на розмір пенсії по інвалідності, чого не було передбачено до прийняття Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Важливим є те, що ст. 24 названого Закону передбачає особливість щодо обчислення страхового стажу інваліда, яка полягає в тому, що до страхового стажу для обчислення розміру пенсії за віком, з якого обчислюють пенсію по інвалідності, окрім наявного страхового стажу, також на загальних підставах зараховується період з дня встановлення інвалідності до досягнення застрахованою особою пенсійного віку.

У той же час незрозумілим з позиції соціальної справедливості видається закріплення у абз. 4 ч. 1 ст. 24 цього Закону правила, що тільки «час перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховується до страхового стажу для призначення пенсії за віком, а також до страхового стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і у пільгових розмірах». З аналізу даної норми випливає, що у випадку, якщо особа

деякий час мала статус інваліда у зв'язку з загальним захворюванням, отримувала пенсію по інвалідності, не сплачувала (чи за неї не сплачувались страхувальником) страхові внески, а потім була визнана здоровою і досягає пенсійного віку, цей час перебування на інвалідності не зарахується до страхового стажу, який має значення для надання пенсії за віком. Тому доцільно було б, на нашу думку, не зменшувати таким чином права осіб, що мають інвалідність у зв'язку з загальним захворюванням та виключити з даної норми слова «у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням», поширивши таке правило на всіх без виключення інвалідів.

Все це свідчить про те, що ключова роль страхового стажу у пенсійному забезпеченні беззаперечна, його чітке та однозначне закріплення є важливою складовою ефективності реалізації права на пенсію по інвалідності, а зміни законодавства повинні бути спрямовані на покращення гарантування належного рівня пенсій особам зі статусом інваліда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
3. Про затвердження списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2003 р. № 36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/36-2003-п>.
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
5. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні : монографія / Н. М. Хуторян, М. М. Шумило, М. П. Стадник [та ін.]. – К. : Ін Юре, 2012. – 540 с.